

Suomalaisen sanomalehtistriippailun kirjava historia

Suomalaisten sanomalehtien sarjakuvasivujen suosituin aineisto on tänä päivänä kotimaista. Nykyään jokaisesta maakuntalehdestä löytyy joko *B. Virtanen*, *Viivi ja Wagner*, *Fingerpori* tai joku muu suomalainen strippi. Siksi onkin vaikea ajatella, että tilanne oli sangen toisenlainen vielä pari-kolmekymmentä vuotta sitten: suomalainen sarjakuva oli varsin harvinainen ilmestys minkä tahansa sanomalehden sivuilla.

Suomalainen sarjakuva syntyi 1800–1900-luvun vaihteen aikakauslehdissä; pila-, ammatti- ja erikois- sekä lastenlehdissä. Nimenomaan sanomalehdissä julkaistut stripit ja sunnuntaisarjat olivat amerikkalainen ilmiö ja meillä harvinaisia ennen 1920–30-luvun vaihdetta. Muuallakin Euroopassa – Pohjoismaita lukuun ottamatta – sanomalehtien laajat sarjakuvasivut ovat olleet harvalukuisia.

Tunnetuimmat varhaisvuosien suomalaiset strippisarjakuvat saivat siis alkunsa aikakauslehtien sivuilla. *Pekka Puupää* aloitti *Kuluttajien* lehdessä (myöhemmin *Me*) vuonna 1928, *Junnu Suomen Kuvalehdessä* 1927, *Herra Kerhonen* niin ikään *Suomen Kuvalehdessä* 1930 ja *Rymy-Eetu Kansan Kuvalehdessä* 1930. Aikakauslehdissä kotimainen strippimuotoinen sarjakuva sinnitteli silloinkin, kun amerikkalainen tuotanto valtasi sanomalehdet kokonaan.

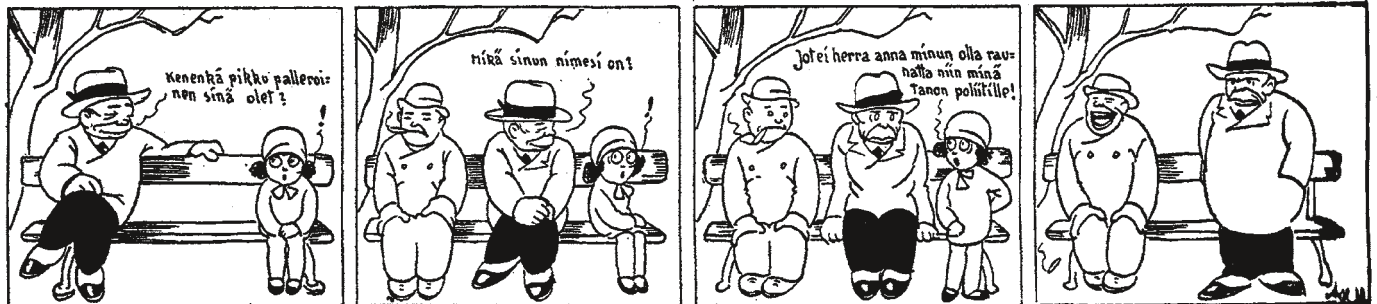
Luultavasti ensimmäinen suomalaista tekoa ollut varsinainen sanomalehtisarjakuva oli Akseli Halosen piirtämä, ajan tapahtumia humoristisesti kommentoiva *Pulliainen*,

joka aloitti *Helsingin Sanomissa* 1927. Halonen oli Tuulispää-pilalehden taiteilijoita. Norjalaisen *Cornelius Bullin* vuonna 1922 perustama lehdistön julkaisuoikeuksien palveluyritys *Bulls* alkoi kuitenkin saada 1920-luvun lopulla jalansijaa Pohjoismaissa ja levitti amerikkalaisen *King Features Syndicaten* sarjakuvia Tukholman kautta Suomeenkin: *Felix-kissa* ja *Mikki Hiiri* kumppaneineen astuivat kehiin. Halosen *Pulliainen* saikin väistyä *Helsingin Sanomista* jo 1933. Kuvaavaa oli, että hänen toinen sarjansa, 1927 alkanut *Sattuman Ville*, sai jatkua SOK-laisessa asiakaslehti *Yhteishyvässä* aina piirtäjän kuolemaan, vuoteen 1952 saakka.

Suomalainen sanomalehtisarjakuva ei 1930-luvun tullen pystynyt enää kilpailemaan halvempien amerikkalaissarjojen kanssa. Maailmanlaajuisen levikkinsä takia niiden kertakorvaus lehteä kohden voitiin pitää kotimaista sarjakuvatuotantoa pienempänä.

Suomalaistakin syndikointia yriteltiin jo melko varhain. Yrjö Soini, humoristisista ja viihteellisistä kirjoistaan

Akseli Halosen *Pulliainen* vuodelta 1928

tunnettu nimimerkki Agapetus perusti vuonna 1935 Tekijätoimiston välittämään lehdille runoja, novelleja, pakinoita ja sarjakuviakin. Tarvittaessa Tekijätoimisto teetti juttuihin valmiin kuvituksen. Levikkipäällekkäisyyksiä vältettiin sillä, että kukin juttu myytiin yhdelle lehdelle kullakin paikkakunnalla. Suomen Kirjailijaliitto, jonka puheenjohtajana Soini juuri tuolloin toimi, avitti siis myös sarjakuvantekijöitä, sillä Tekijätoimisto perustettiin liiton aloitteesta. Ikävä kyllä Tekijätoimisto kohtasi loppunsa jo huhtikuussa 1938 (Kaupparekisterinumero 78.224, lakkautuspäivä 12.04.1938).

Tekijätoimiston levittämiä sarjakuvia olivat ainakin Poika Vesannon *Saku Sämpylä* ja Ami Hauhion *Ismo Lento*. Tekijät saivat sarjojaan leviämään muutamisiin maakuntalehtiin. Amerikkalaisiakin sarjakuvia yritettiin saada valikoimiin, mutta Bulls oli saanut niihin jo käytännössä yksinoikeuden. Lisäksi markkinoille asteli vielä tanskalainen PIB (Presse Illustrations Bureau).

Sarjansa saattoi saada kaupaksi myös itsenäisesti. Kuvittajana ja kirjapainoammattilaisena toiminut, mutta säveltäjänä tunnetumpi Pentti Viherluoto sai sarjansa *Merimies-Oskari* Turun Sanomiin vuonna 1928 ollessaan vain 13-vuotias. Sarja loppui kuitenkin jo 1931.

Toinen maailmansota toi pieniä tilaisuuksia suomalaisille piirtäjille. Kansanhuoltoministeriö teki mustan pörssin kaupan vastaista propagandaa myös sanomalehtiin levitettävien sarjakuvien avulla. Piirtäjinä olivat mm. Poika Vesanto ja Erkki Salonen. Egon Meuronen piirsi propagandistista *Syöksypommittajat*-sarjaa Helsingin Sanomiin vuosina 1943–44. Sarjan sankari Lentäjäkapteeni Roiha tappeli kieroja ryssiä vastaan reilun vuoden ajan, kunnes sarja päättyi 4.9.1944, päivää ennen kuin jatkosota ja vihollisuudet Neuvostoliittoa vastaan päättyivät.

Egon Meuronen jatkoi sarjakuvauraansa rauhanomaisemmilla sarjoilla. Helsingin Sanomissa 1949–56 ilmestynyt *Into Ilves* oli arkista maaseutuseikkailua, Iltasanomissa 1950–59 ilmestynyt *Saku* oli taasen puhtaasti urbaani sarjakuva, jonka nimikkosankari oli nuori, paljasjalkainen stadin laitakatujen kasvatti. Historiallistakin seikkailua Meuronen kokeili *Välskärin kertomuksilla*, jonka Eljas Erkko tilasi Helsingin Sanomiin vuonna 1955. Meuronen jätti sarjakuvat hiljaksiin 1960-luvun alussa siirtyessään taidemaalarin uralle.

Erkko palkkasi lehtensä sivuille myös toisen suomalaispiirtäjän. Veikko Savolaisen *Joonas* aloitti päivittäisstriippinä 1950. Taidokas amerikkalaistyylinen sarja seikkailuihin

Tällä kuvalla Joonasta mainostettiin Helsingin Sanomissa vuonna 1950

joutuvasta taidemaalari muistetaan yhä hyvin ja siitä on julkaistu useita kokoelmia. Joonas siirtyi kahdeksan vuoden jälkeen aikakauslehtiin, Seuraan vuosiksi 1959–61 ja Kotipostiin 1961–72. Bulls välitti Joonasta lyhyen aikaa 1950-luvun alussa myös ulkomaille. Se ilmestyi ainakin saksalaisessa Frankfurter Abenblattissa viiden vuoden ajan. Syndikointisopimus oli piirtäjälle kuitenkin epäedullinen ja Savolainen sanoi sen lopulta irti.

Vuonna 1958 Helsingin Sanomissa ilmestyneistä kahdeksastoista sarjasta kaksi oli suomalaisia, edellä mainitut Joonas ja Välskärin kertomuksia. Muissa ajan sanomalehdissä ei suomalaispiirtäjien töitä julkaistu. Ilta-Sanomissa 1955 aloittanut *Muumi* oli ainoa poikkeus. Aikakauden suosituin strippisarjakuva oli amerikkalainen *Helmi ja Heikki*, joka Karjalaisen sivuilla tunnettiin *Akselina ja Annina*, ilmestyi Suomessa yhdeksäsatoista eri lehdessä. Toiseksi suosituin oli, seitsemäsatoista eri suomalaislehdessä ilmestynyt *Mustanaamio* eli Fantom, joka löytyi sekin Karjalaisen sarjakuvasivulta ja vieläpä ensimmäisenä Suomessa (1. loka-kuuta 1940).

Tove Janssonin Muumipeikko löysi tiensä Ilta-Sanomien englantilaisen Associated Newspapers -välitystoimiston kautta. Tämä ”englantilainen” Muumi aloitti The Evening News -lehdessä 1954. Tove Jansson oli tehnyt kuitenkin jo 1947 ruotsinkieliseen Ny Tid -lehteen yhden päivittäin jatkuvan Muumi-seikkailun *Mumintrollet och jordens undergång*.

Kuusikymmenluvulla suomalainen sarjakuva ei sanomalehdistössä juuri juhlinut. Aikauslehtien sivuilla jatkoivat muutamat vakiintuneet nimet ja joitakin julkaistiin albumeinakin. Uusia yrittäjiä tuli niitäkin lähinnä vain

aikauslehtiin. Nimimerkkien Jykä ja Rike eli Jyrki Paavolan ja Risto Nurisalon nyt jo legendaarinen kielillä vitsailija *Puutaheinää* aloitti Tamperelainen -sanomalehdessä 1965 vain siirtyäkseen pian Hymyn sivuille. Samojen tekijöiden *Runteli* aloitti sekin Tamperelaisessa.

Jorma ”Watson” Vähänen piirsi Etelä-Saimaa-lehteen sarjakuvaa *Mutti-Möykky* ja *Santtua* Itäsuomalaiseen 1960-luvun lopulla. Vähänen siirtyi myöhemmin sanomalehdistä ay- ja ammattilehtien piirtäjäksi, joiden sarjoista mainittakoon mm. *Wanhempi Viinuri* Ravintolahenkilökunta-lehdessä.

Egon Meurosen rumia ryssiä *Syöksypommittajat*-sarjassa

Usko ”Foi” Laukkanen loi 1960-luvun lopulla *Kapteeni Kidd* -sarjan *Bullsia* varten, mutta sopimusta ei syntynyt, kun Laukkanen ei saanut tehtyä riittävästi valmiita strippejä vuoden etukäteisvarastoa varten.

Jorma ”Jope” Pitkänen loi *Näkymättömän Viänäsen* 1970-luvun alussa saatuaan kenkää näyteikkunan somistajan pestistä. Viänäsestä, savolaisesta paketoitujen peltojensa keskellä kärvistelevästä pienviljelijäperheen isästä kertova sarjakuva peilasi paitsi aikaansa, myös tekijänsä tunteja. Jope lähetti sarjansa Veikko Savolaisen luotsaamaan

Ursula Niemistön *Ursula* Ilta-Sanomista

Murtosaaren ja Vaijärven Jake ilmestyi myös parina albumina

Sarjis-lehteen, josta se siirtyi pikaisesti Iltaset-lehteen. Sen lakattua ilmestymästä Bulls otti sarjan talliinsa. Jopesta tuli Suomen tuotteliain sanomalehtisarjojen tekijä. Ilta-Sanomissa 1980 aloittanut *Lempi*, sarjakuva karjalaismummosta urbaaniympäristön puristuksissa, on hänen ehkä tunnetuin sanomalehtisarjansa.

Ursula Niemistön värillisessä sunnuntaisarjassa oli aiheena kansanperinne. Kunnianhimoinen *Kalevala* oli aikanaan Suomen oloissa poikkeuksellinen sanomalehtisar-

jakuva, Bullsien levitykseen päässyt sarja ilmestyi viikoittain sivun pituisina jaksoina 1981-86. Se ilmestyi parhaimmillaan neljässätoista suomalaisessa ja parissa ruotsalaisessa sanomalehdessä. Ensimmäisenä sarjaa julkaisi Uusi Suomi. Niemistön Kalevalan kokonaislaajuus oli 300 sivua ja se kattoi koko kansalliseepoksen tarinan. Kaavailuista huolimatta kokoelma-albumia ei ole tehty. Aiemmin Niemistö oli piirtänyt *Ursula*-strippisarjaa Iltasanomiin jo vuosina 1977-79.

Bullsille sai sarjakuvansa myös Timo Mikama, hänen gangsteriaiheinen vuonna 1974 alkanut huumoristrippinsä *Allu Kaponen* ilmestyi jonkin aikaa myös Karjalaisessa. Bulls levitti myös Kari Vaijärven kirjoittamaa ja Jukka Murtosaaren piirtämää *Jake*-sarjaa. Se oli ensimmäinen realistisesti piirretty suomalainen sanomalehtisarjakuva sitten Joonaksen päivien. Värillinen viikoittainen seikkailusarja ilmestyi useissa maakuntalehdissä vuosina 1985-88. Sarjasta koottiin kaksi albumia.

Kahdeksankymmentäluvun alussa Sarjainfon silloinen päätoimittaja Juhani Tolvanen peräänkuulutti suomalaista vaihtoehtoa: ”Niinpä meidän ei auta kuin perustaa oma suomalainen syndikaatti ulkomaisia vastaan. Vain näin voimme parantaa kotimaisten sarjojen kilpailukykyä. Tietenkin asenteiden on muututtava ja ennen muuta meidän on saatava myös hyviä kotimaisia sanomalehtisarjakuvia, joiden luominen ei varmasti ole sen helpompaa kuin hyvien ulkomaistenkaan.”

Huutoon vastattiin pian. Piirtäjä-käsikirjoittaja Rauli Nordberg perusti samana vuonna Kalletuotanto Oy:n. Par-

Gangsteri Allu Kaponen nähtiin parhaimmillaan noin kymmenessä lehdessä

haina aikoinaan syndikaatti levitti sarjoja kymmeneen eri lehtiin. Nordbergin omista sarjoista lapsistriippi *Taneli* oli alkanut jo vuonna 1980 Helsingin Sanomissa. Muita Nordbergin omia sarjoja olivat *Punaniska*, humoristinen lännen-sarjis, sekä ironiseen mieskuvaukseen pyrkivä *Sovinisti*. Timo Kokkilan piirrettäväksi Nordberg kirjoitti betonilähiöiden elämää kuvaavaa *Asunto Oy. Kivikennoa*. 1990-luvun alun lama kuitenkin rokotti Kalletuotannon toimintaa pahemman kerran. Harri Vaalion ja Kalervo Pulkkinen kanssa perustettu Laaki-Sarjat Oy jatkoi Kalletuotannon levitystoimintaa vähän pienemmällä liekillä. Laaki-Sarjat on toteuttanut myös useita isoja sarjakuvanäyttelyitä.

Ilta-Sanomien sarjakuvatoimittajan ominaisuudessa Tolvanen teki oman osansa lanseeraamalla nyt jo instituutioksi nousseen Iltiksen Kuukauden kotimaisen vuonna 1985. Nimensä mukaisesti kuukausittain vaihtuvalla paikalla julkaistaan suomalaisten tekijöiden sarjoja. Palsatan rooli kotimaisen sarjakuvan tekijöiden esiintuojana ja ammattimaistumisessa on ollut merkittävä. Se liittyy myös naisten esiinmarssiin sarjakuvan tekijöinä sekä sarjakuvien sisältöjen laajentumiseen. Palsta on ollut vaikuttamassa juuri siinä asennemuutoksessa, jota Tolvanen Sarjainfossa peräänkuulutti ja luonut pohjaa kotimaisen sarjakuvan nykyiselle menestykselle. Moni supersuosituksi myöhemmin tullut strippi tuli suurelle yleisölle tutuksi nimenomaan Ilta-Sanomien Kuukauden kotimaisen kautta.

Uusi Suomi -sanomalehti, yhdessä Bullsien kanssa, piti puolestaan sarjakuvakilpailun vuonna 1990. Kilpailun voittanutta Vesa Ilmarannan ja Arto Nyysösen strippisarjaa *Mr. Mutia* ei enää kukaan muista, mutta toiselle sijalle tulleesta Ilkka Heilän B. Virtasesta on tullut sarjakuvavien kestosuosikki. Kulahtaneesta työn antisankarista kertova sarja levisi parhaimmillaan yli 35 sanomalehteen ja sarjoista tehdyt koostealbumit ovat olleet myyntilistojen kärkipaikoilla. Suomalaisella sarjakuvalla alkoi olla yllättäen kysyntää. Muumitkin heräteltiin uusien piirtäjien toimesta henkiin. Jukka ja Kimmo Torvisen kirjoittama ja Matti ”Niffe” Nisulan uusio-Muumi aloitti vuonna 1993.

Pankin räjäytti toden teolla kuitenkin vasta possu. Viivi ja Wagner syntyi sen piirtäjän Jussi Tuomolan oleillessa Pariisissa. Helsingin Sanomat etsi vuonna 1996 uutta, nimenomaan kotimaista sarjakuvaa. Sarja aloitti 1997 paikalla, jossa oli kokeiltu aiemmin mm. Joonaksen klassisia jaksoja sekä Pentti Otsamon ja Pauli Kallion *FC Palloseuraa*. Lukijat ottivat parisuhde-teeman heti omakseen, eivätkä halunneet päästää

sarjaa edes tauolle. Sarja lähti PIB-syndikaatin levitykseen ja ylitti suosiossa jopa B. Virtasen (n. 37 lehteä vuonna 2004).

Viivin ja Wagnerin saama suosio kertoi yleisön muutuneista asenteista. Vain reilua vuosikymmentä aiemmin ei olisi osannut kuvitellakaan sen kaltaisen sarjakuvan ilmestyvän Suomen suurimman päivälehdessä sivuilla. Sarja rikkoi perinteisistä lähtökohdistaan huolimatta strippin tavanomaisia kaavoja ja laajensi ilmaisua hyvinkin aikuisille tasoille. Vielä undergroundimpaa kamaa oli tulossa kun *Karl-Barks-Stadt* alias Fingerpori ilmaantui alkuvuodesta 2007 Helsingin Sanomien sarjakuvapalstalle tuupaten kulahtaneen *Tiikeri*-lapsisarjan syrjään.

Fingerporin piirtäjä Pertti Jarla oli aiemmin toiminut Pakkasian avustajana, joten sarjan ilmiasu ja huumori oli sen mukaista: puujalkaisen rujoa ja pitelemätöntä, välillä härskinpuoleistakin. Pian koko Suomi otti sarjan omakseen ja myös se ilmestyy lukuisissa maakuntalehdissä.

Sarjakuvasyndikaateista puhuttaessa on helposti unohdettuna kotimainen, jo yli kuuden vuosikymmenen ajan

Lähteinä mm.

- Arppi, Heikki (2012): *Fantomia yli 70 vuotta*. Karjalainen Plus: Fantom, 14.4.2012.
- Karimo, Ritva (1958): *Sarjakuvien julkaisutoiminta Suomessa*. Tutkielma Yhteiskunnallisen Korkeakoulun nuorisohjaajatutkintoa varten.
- Kemppinen, Petri (2000): *Ilta-Sanomien Kuukauden kotimainen - ilmiö suomalaisessa sarjakuvassa*. Helsingin yliopisto, Viestinnän laitos.
- Tolvanen, Juhani (1982): *Syndikaatit: Taidekauppiaita ja helppoheikkejä*. Sarjainfo #34, 1/1982, Suomen Sarjakuvaseura.
- Jokinen, Heikki & Pulkkinen, Kalervo (1996): *Suomalaisen sarjakuvan ensyklopedia*. Kemin Sarjakuvakeskus.
- Juba (2007): *Viivi ja Wagner -juhlakirja*. Arktinen Banaani.
- Laikku 05, *Kotimaiset kuvasarjat 1900-1945*. Asema Kustannus, 2005.
- Kaukoranta, Heikki & Kemppinen, Jukka (1982): *Sarjakuvat*. Otava.
- Sarjainfo, nrot 3, 53, 54, 66, 123, Suomen sarjakuvaseura.
- Tekstikuva Oy, Esko Oksiala, sähköpostiviesti.
- Janne Toriseva, sähköpostiviesti.

lehdistölle monenlaista aineistoa välittänyt Tekstikuva Oy. Se toimittaa lehdille tällä hetkellä Petri Hiltusen seikkailulista lännensarjakuvaa *Kalkkaro*, sekä humoristisempaa Väinämöisen paluuta. Kotimaisia sarjakuvia sen valikoimissa oli jo 1940-luvun lopulla ainakin Veikko ”Joonas” Savolaisen nuoruudentyö *Heikki ja Esa seikkailevat*. Hiltusen *Kalkkaro* menee tällä hetkellä kahteen lehteen, välillä se oli useammassakin. Väinämöisen paluuta julkaisi parhaimmillaan kymmenkunta lehteä. Heimo Suomisen *Sopulisteja* ja *Mika Mokasta* julkaisee kumpaakin tällä hetkellä kaksi lehteä.

Tuoreempi ilmestys on vuonna 2005 perustettu tamperelainen pelkästään suomalaisten sarjakuvien levitysyhtiö Royal Comics Syndicate, jonka tallissa on kuusi sarjakuvaa. Sen suosituin sarjakuva on viikoittainen *Paikallisuutisia*, joka ilmestyy reilussa kymmenessä lehdessä. Royal Comics on yrittänyt rohkeasti kaupata sarjojaan myös ulkomaille. Tällä hetkellä kuitenkin ainoastaan *Paikallisuutiset* on onnistuttu myymään kuuteen ulkomaiseen sanomalehteen.

Uusia kotimaisia tekijöitä on viime vuosina päässyt esille määrällisesti enemmän kuin koskaan aiemmin. PIB-syndikaatin tallissa majaileva Janne Torisevan sym-

paattinen eläinstrippi *Oswald* ei ole yhtä ”kontroversiaali” kuin *Fingerpori* tai *Viivi* ja *Wagner*, vaan sopii kaikenikäisille. Toriseva jakelee itse toista sarjaansa *Betonisaappaat*, joka on kyynisempi ja siten nykyaikaan sopivampi kuin samanaiheinen Mikaman Allu Kaponen reilun kolmen vuosikymmenen takaa. *Betonisaappaissa* on *Sopranosin* henkeä, tosin kieron huumorisordiinin läpi vedettynä. *Oswald* ilmestyy seitsemässä lehdessä ja *Betonisaappaat* kuudessa.

Ei pidä myöskään unohtaa Milla Paloniemen siiliä, joka kiroili itsensä Suomen myydyimmäksi kirjaksi vuonna 2007. Anni Nykäsen *Mummo* on sekin ison menestyksen kynnyksellä. Uusien tekijöiden kohdalla internetin ihme maailma on ollut erittäin tärkeässä asemassa, sillä sieltä *Kiroileva siili* ja *Mummokin* ponkaisivat pinnalle. Ei tarvitse olla kummoinenkaan oraakkeli arvatakseen, että blogisarjakuvista nousee myös suomistripin seuraava iso nimi.

Jos artikkelista jäi tekijöitä ja sarjoja mainitsematta, johtuu se siitä, että uusia ahkeria tekijöitä ilmestyy jatkuvalla syötöllä. Eikä kyse ole ilmeisesti edes (puhe)kuplasta.

Timo Ronkainen

Paikallisuutiset kääntyi myös englanniksi

